

Народна банка на Република Македонија
Национален совет за платни системи

Извештај
за остварувањето на Стратегијата за развој на платниот систем
на Република Македонија до 2011 година

август, 2012 година

Вовед

Стратегијата за развој на платниот систем на Република Македонија до 2011 година (во натамошниот текст: Стратегијата) е првиот национален петгодишен стратегиски документ за развојот на платните системи, усвоен од Националниот совет за платни системи во август 2007 година. Со Стратегијата беше донесен и Акционен план со конкретни мерки и активности за практично остварување на стратегиските насоки.

Националниот совет за платни системи (НСП) е формиран во октомври 2004 година, со Спогодба меѓу министерот за финансии, гувернерот на Народната банка и претседателот на Здружението за банкарство и осигурување при Стопанската комора на Македонија, како консултативно и координативно тело на носителите на платните услуги, од една страна и регулаторите, од друга страна. Основна цел на ова тело е да ја поддржи сигурноста, стабилноста и ефикасноста на платните системи во земјата, преку покренување иницијативи и давање предлози за унапредување и развој на платната инфраструктура, платните инструменти и институционалната рамка, соодветно на потребите на носителите и корисниците на платните услуги и економијата во целост. Согласно со член 5 од Спогодбата и одлуката донесена на 18. седница одржана на 29.7.2011 година, во работата на НСП постојано учествуваат и претставници на Комисијата за хартии од вредност (КХВ), „Клириншката куќа“ АД Скопје (КИБС) и „Касис“ АД Скопје.

Извештајот за остварувањето на Стратегијата за развој на платниот систем на Република Македонија до 2011 година (во натамошниот текст: Извештајот) претставува сублимат на преземените активности според стратегиските насоки и постигнатите резултати. Воедно, го означува крајот на оваа петгодишна фаза и претставува основа за определување на натамошните мерки и активности за постигнување на стратегиските цели.

Составен дел на Извештајот е и Акциониот план за остварување на Стратегијата, со преглед на бројните мерки и активности коишто беа преземени и извршени од одделните институции и НСП, во изминатиот петгодишен период. Цврстата посветеност на членовите на НСП во остварувањето на договорените активности, како и високото ниво на разбирање и соработка меѓу носителите на платните услуги и регулаторите, се основата на постигнатите резултати, од чиешто одржување зависат и идните активности и успех.

Стратегиски насоки

Појдовна основа во дефинирањето на стратегиските насоки беше тековната состојба на националните платни системи, согледана преку постигнатите резултати во развојот од првата голема реформа на националниот платен систем во декември 2001 година и анализа на погодностите и недостатоците од постојната платна инфраструктура, платните инструменти и институционалната и правната рамка. Исто така, беа земени предвид и меѓународните текови и стандарди во областа на платните системи, со цел идниот развој на националните платни системи да овозможи полесно приклучување на земјата кон Единствената европска платежна област (СЕПА)¹ при интеграцијата на Република Македонија во Европската унија (ЕУ). Воедно, стратегиските насоки се однесуваа на остварувањето на основните оперативни цели на националниот платен систем:

- Развој на ефикасни, доверливи, безбедни и стабилни платни системи;
- Обезбедување и превенција од пазарни злоупотреби и криминални дејствија и
- Проширување на платните услуги до што поголем број корисници.

Врз овие основи, со Стратегијата беа поставени 11 стратегиски насоки за развој на платниот систем на Република Македонија:

1. Правна рамка - хармонизирање со европската регулатива;
2. Дефинирање на улогата на Народната банка на Република Македонија во платните системи (согласно со европското право и практики);
3. Консолидација на постојната состојба на сметки за вршење платен промет и нивно стандардно дефинирање во согласност со нивната намена на трансакциски сметки;
4. Поттикнување на нагорни трендови на безготовинските плаќања;
5. Хармонизација на платните инструменти и воведување нови инструменти со кои ќе се овозможи лесен и ефикасен премин од националната во паневропската платежна инфраструктура;
6. Воведување електронски пари;
7. Прифаќање на меѓународната методологија и стандарди;
8. Транспарентност на цените на услугите за вршење плаќање;
9. Дефинирање на поимите и функциите на платните системи и системите за порамнување хартии од вредност;
10. Дефинирање на Трезорот како посебен носител на платниот промет и
11. Стручно усовршување, меѓународна соработка, конференции, работилници, семинари.

¹ Единствената европска платежна област (Single European Payment Area-SEPA) е иницијатива на ЕУ за интеграција на плаќањата по воспоставувањето на единствениот европски пазар и монетарната унија.

Во продолжение е даден кус осврт на степенот на остварување на секоја од наведените стратегиски насоки.

1. Правна рамка - хармонизирање со европската регулатива

Во правната рамка за платниот систем на Република Македонија при донесувањето на Стратегијата, слично како и во правната рамка на повеќето земји во транзиција и развој, заради многуте и чести интервенции во законската регулатива беа присутни состојби на неконзистентност или двојство помеѓу законите за иста материја, што доведе до нејасно дефинирани надлежности на регулаторните тела, посебно улогата на централната банка во платните системи, недефинираност на основните поими за платен систем, надзор (надгледување) на платните системи и овластувањата на централната банка од аспект на промовирање и пропишување на стандардите за работа на платните системи, непостоење на регулатива за електронски пари и слично. Оттука, правната рамка беше определена како примарно подрачје на првата Стратегија за идниот развој на платниот систем во Република Македонија. Имајќи ја предвид определбата на земјата за членство во ЕУ, како и обезбедениот кандидатски статус од ноември 2005 година, стратегиската определба за ревизија на правната рамка едновременно значеше и отпочнување со процесот на постепена хармонизација со европската регулатива.

Активностите планирани со оваа стратегиска насока се однесуваа на проучување и постепено усогласување со директивите и другите правни акти на ЕУ релевантни за обезбедување ефикасен, стабилен и сигурен платен систем, преку примена на петте основни принципи на кои треба да се заснова правната рамка за платниот систем: 1) цврста примена на правото, 2) одговорност на институциите преку кои се врши трансферот, 3) конзистентност на регулативата, 4) превенција од измама и 5) поддршка на финансиските пазари.

Носител на спроведувањето: Работна група составена од осум члена, и тоа: тројца претставници од Министерството за финансии на Република Македонија (МФРМ), двајца претставници од Народната банка на Република Македонија (НБРМ), двајца претставници од деловните банки и еден претставник од КИБС. Координатор на Работната група беше МФРМ, како надлежно министерство во рамките на Владата на Република Македонија, задолжено за подготовка на законските прописи со кои се регулира оваа материја.

Краток опис на преземените активности:

- Проучени се 11 документи коишто се однесуваат на СЕПА;
- Идентификувани се прописите во националното законодавство каде што е потребно да се изврши измена со цел да се надминат неконзистентностите меѓу законите и заради постепено хармонизирање со европската регулатива;
- Предложени се измени во Законот за платен промет, Упатството за формата и содржината на платните инструменти за вршење на платниот промет во земјата, Законот за административни такси и Законот за судски такси;

- Побарана е и одобрена е техничка помош од фондовите ИПА 2007 на ЕУ за спроведување на Директивата 64/2007/ЕС во националната регулатива.

Статус на остварувањето: Во декември 2007 година е донесен нов Закон за платен промет,² со кој беа надминати повеќето од идентификуваните слабости во националната правна рамка (усогласување помеѓу законите за иста материја, поставување и разграничување на надлежностите на регулаторните тела, терминологско воедначување и сл.), при што беше извршено и делумно усогласување со европското право. Во зависност од остварувањето на одобрената техничка помош од ЕУ со ИПА 2007, се очекува дека целосната хармонизација на домашното законодавство со Директивата 64/2007/ЕС ќе биде завршена до 2014 година.

Со оглед на големиот број регулативи и директиви на ЕУ со кои треба да се хармонизира националното законодавство и нивното постојано ревидирање и унапредување, оваа стратегиска насока има долгорочен карактер, заради што и останува натамошна стратегиска насока на Република Македонија.

2. Дефинирање на улогата на Народната банка на Република Македонија во платните системи (согласно со европското право и практики)

Целта на оваа стратегиска насока е да обезбеди компатибилност на улогата на НБРМ од аспект на платните системи, со улогата на националните централни банки од земјите-членки на ЕУ. Согласно со Статутот на Европскиот систем на централни банки (ЕСЦБ) и Европската централна банка (ЕЦБ), една од основните задачи на централната банка е да се грижи за ефикасноста, сигурноста и непреченото функционирање на платните системи. Притоа, за остварување на оваа задача, централната банка покрај оперативна, треба да има и улога на надгледувач и катализатор во платниот систем, а воедно е и корисник на платните услуги (General guidance for national payment system development, January 2006, CPSS).

Како *оператор*, централната банка треба да обезбедува и да развива платни и кредитни услуги преку:

- издавање готови пари како директни платни инструменти и депозитни пари како средства за порамнување во меѓубанкарските плаќања;
- поседување, управување или учество во водењето на системски значајните платни системи и системи за порамнување;
- поседување или управување со системски незначајните платни системи и системи за порамнување, со можност за учество во нивното управување;
- управување со сметките за порамнување и обезбедување кредит за ликвидност (интрадневен и на крајот на денот) за учесниците во системите за порамнување.

² Закон за платниот промет („Службен весник на РМ“ бр. 113/2007).

Како *надгледувач* на националниот платен систем, централната банка треба:

- да врши надгледување на постоечките и идните платни системи, оценувајќи ги од аспект на сигурноста и ефикасноста;
- да дава совети и да врши консултации, а ако е потребно да иницира промени во поставеноста и функционирањето на платните системи;
- да ги објавува своите принципи, политики и насоки за надгледувањето на платните системи.

Како *катализатор*, централната банка треба да придонесе во реформата и развојот на платните системи преку:

- иницирање, координирање, истражување и консултирање во врска со поставеноста, функционалноста и политиките;
- советување и давање предлози во областа на законските решенија на националниот платен систем.

Како *корисник* на платните услуги при извршувањето на нејзините задачи (спроведување на монетарната политика, фискален агент на државата итн.), централната банка учествува во системите за клиринг и порамнување при што треба да ги користи:

- системите поседувани и управувани од надворешни страни за да врши плаќања во нејзино име и сметка или за сметка на нејзините клиенти (како што се владата и нејзините агенции);
- системите за порамнување на хартии од вредност и депозитарите на хартии од вредност за сопствените операции;
- кореспондентските банкарски услуги за трансакциите со другите централни банки и финансиски институции.

Во моментот на поставувањето на оваа стратегиска насока, предуслов за да се комплетира улогата на НБРМ во областа на платните системи беше да ѝ се доделат соодветни регулаторни и надзорни надлежности со новиот Закон за платен промет (покрај постојната улога на оператор и корисник на платните услуги).

Активностите планирани со оваа стратегиска насока се однесуваа на донесувањето соодветна подзаконска регулатива за надзор на платните системи (врз основа на законските измени) во согласност со Базелските базични принципи за системски важните платни системи³ и практиките на централните банки на земјите-членки на ЕУ.

Носител на спроведувањето: Народната банка на Република Македонија.

³ „The Core Principles for Systemically Important Payment systems“ на Комитетот за платни системи и системи за порамнување на хартии од вредност, издадени во 2001 година од Банката за меѓународно порамнување (БИС), Базел.

Краток опис на преземените активности:

Врз основа на овластувањата со новиот Закон за платен промет, Советот на Народната банка, во декември 2007 година, ги донесе следниве подзаконски акти:

- Одлука за критериуми и стандарди за работењето на платните системи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 159/07) и
- Одлука за начин и методологија на надзор на платните системи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 159/07).

За изработката на подзаконските решенија (наведените одлуки), како и за нивната практична примена беше користено искуството на Централната банка на Холандија, во рамки на техничката соработка со НБРМ. Спроведените активности беа позитивно забележани⁴ во Извештајот за напредокот на Република Македонија во ЕУ интеграцијата за 2008 година, во поглавјето за Слободно движење на капиталот.

Статус на остварувањето: Планираните активности во рамките на оваа стратегиска насока беа завршени на крајот на 2007 година. Освен тоа, во декември 2010 година беше донесен нов Закон за Народната банка⁵ со кој, за првпат,⁶ јасно се постави оперативната, регулаторната и надзорната улога на НБРМ во доменот на платните системи и системите за порамнување и клиринг. Имено, една од основните задачи на НБРМ пропишана со овој закон е да воспоставува, да развива, да регистрира и да врши надзор над сигурноста, стабилноста и ефикасноста на системите за плаќање, порамнување и клиринг. Со ова, може да се каже дека се обезбеди усогласеност на националната регулатива со европските и светските стандарди за улогата на централната банка во оваа област и нејзина примена во склад со практиките на централните банки на земјите-членки на ЕУ.

3. Консолидација на постојната состојба на сметките за вршење платен промет и нивно стандардно дефинирање во склад со нивната намена на трансакциски сметки

Причина за поставувањето на оваа стратегиска насока беше постоечката практика кај банките, т.е. извршување на платните трансакции за физичките лица освен со средствата од нивните тековни сметки и со средствата од нивните штедни влогови или други форми на депозити кај банките, коишто не беа пријавени во тогашниот Единствен регистар на

⁴ Во извештајот беше забележано: „The central bank (NBRM) has strengthened the function of monitoring of the payment system, in accordance with the Law on the payment system and the best practice of EU Member States' central banks“.

⁵ Закон за Народната банка на Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр. 158/10).

⁶ До ова законско решение, т.е. согласно со Законот за Народната банка од 2002 година, функцијата на Народната банка беше да го уредува платниот систем во согласност со закон.

трансакциски сметки (ЕРИС).⁷ Со консолидацијата на сметките на физичките лица и воведувањето обврска со новиот Закон за платен промет - плаќањата да можат да се вршат единствено преку трансакциска сметка пријавена во ЕРИС - се очекуваше да се зголеми степенот на автоматизација на процесот на комплетирање на платната инструкција (STP - straight through processing) и да се обезбеди сигурен, брз и ефикасен начин на извршување на платните трансакции.

Активностите планирани со оваа стратегиска насока беа насочени кон обезбедување правна рамка и консолидација на банките за соодветна примена и работа со трансакциски сметки на сите учесници во платниот промет (правни и физички лица) и нивно пријавување во ЕРТС.

Носители на спроведувањето: НБРМ - за поставувањето на потребната подзаконска регулатива согласно со новиот Закон за платен промет и деловните банки за примена и работа според неа.

Краток опис на преземените активности:

- Советот на Народната банка, врз основа на овластувањата со новиот Закон за платен промет, во декември 2007 година, ги донесе следниве подзаконски акти:
 - Одлука за начинот и постапката за отворање и затворање на трансакциска сметка („Службен весник на РМ“ бр. 150/07), и
 - Одлука за начинот на водењето и содржината на Единствениот регистар на трансакциски сметки („Службен весник на РМ“ бр. 146/07).
- Согласно со подзаконската регулатива, банките до крајот на 2007 извршија консолидација на сметките на физичките лица и отворија трансакциски сметки за вршење на платните трансакции, коишто ги пријавија во ЕРТС.

Статус на остварувањето: Оваа стратегиска насока е остварена на крајот на 2007 година, со што се постигна очекуваната автоматизација на процесот на комплетирање на платната инструкција (STP - straight through processing) и се обезбеди сигурен, брз и ефикасен начин на извршување на платните трансакции, како и комплетирање на даночната евиденција за физичките лица. Исто така, со воведувањето на обврската банката да изврши задолжителна идентификација на учесникот во платниот промет пред да ја отвори трансакциската сметка, се постигна усогласување со одредбите од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам.

⁷ Согласно со Законот за платниот промет од 2001 година, постоеше Единствен регистар на иматели на сметки (ЕРИС) во кој банките ги пријавуваа сметките на правните лица, но не и на физичките лица.

4. Поттикнување нагорни трендови на безготовинските плаќања

Оваа стратегиска насока е насочена кон зголемување на ефикасноста и сигурноста на платните трансакции преку поттикнување на безготовинските плаќања и намалување на плаќањата во кеш во Република Македонија, а со тоа и на сивата економија. Во текот на 2006 година, како референтна година пред донесувањето на Стратегијата, уплатите и исплатите во кеш на/од банкарските сметки претставуваа 41% од вкупните платни трансакции на небанкарските субјекти и покриваа 22% од вредноста на трансакциите, а готовите пари во оптек имаа високо просечно годишно учество од 45% во паричната маса M1.

Планираните активности се однесуваат на поттикнување и подготвување политики од страна на МФРМ, НБРМ и банкарскиот сектор за: зголемување на бројот на банкарските сметки и паричните картички кај физичките лица; зголемување на ефикасноста на банкарскиот сектор со давање побрза и поевтина услуга, како и подобра дистрибуција на платнослужните точки на територијата на Република Македонија.

Носител на спроведувањето: Работна група составена од шест члена, и тоа: двајца претставници од МФРМ, двајца претставници од НБРМ и двајца претставници од деловните банки, во координација на МФРМ.

Краток опис на преземените активности:

- Работната група спроведе повеќе истражувања за причините за плаќањата во готовина во РМ, а за согледување на европското право и практики учествуваше во работилницата на тема „Размена на информации и помош за усогласување на регулативата за намалување на готовите пари во оптек“ („Exchange of Information and Assistance Regarding the Compliance of the Legislative for Reducing Cash in Circulation“)⁸, каде што посебно беше презентирano португалското искуство од страна на експерт од централната банка на оваа земја. Врз основа на стекнатите сознанија, работната група предложи повеќе мерки, како што се:
 - промоција на безготовинските платни инструменти (кредитни и дебитни картички, кредитни трансфери и сл.) и на електронското банкарство од страна на комерцијалните банки;
 - пенетрација и поголема географска покриеност со АТМ и ПОС-терминали;
 - ревизија и намалување на трошоците за безготовинските инструменти;
 - прифаќање на безготовинските инструменти за плаќање на јавните давачки и услуги во рамки на буџетските институции;

⁸ Организирана од НБРМ во рамки на програмата TAEIX (Technical Assistance and Information Exchange) од Европската Комисија, во периодот од 21 до 23 септември 2010 година.

- кампања на државата за безготовинско плаќање преку јавниот радиодифузен сервис;
- Членовите на работната група за поттикнување нагорни трендови во безготовинските плаќања, учествуваа и во работата на проектната група формирана од Владата којашто изготви извештај каде што беа предложени мерки што во голема мера соодветствуваат со мерките што ги користат земјите-членки на ЕУ. Предложените мерки се засноваа врз стекнатите знаења од наведената работилница организирана преку програмата ТАИЕКС (ТАЕИХ).

Статус на остварувањето: Голем број предлози на Работната група беа активно прифатени од страна на банките (комерцијална промоција за користење на платежните картички, електронското банкарство и сл.), додека МФРМ ги поддржа банките во издавањето платежни картички за државната администрација и организира кампања за безготовински плаќања преку јавниот радиодифузен сервис (особено во 2007 и 2008 година). Како резултат на ова, бројот на платежни картички во изминатиот петгодишен период е зголемен за повеќе од трипати и на крајот од 2011 година изнесува 1450 илјади (419 илјади на крајот од 2006г.).

Банките, во овој период значително го зголемија бројот на АТМ и ПОС-терминали, особено за време на интензивните кампањи, со што ги проширија платните сервиси и обезбедија подобра територијална покриеност. На крајот од 2011 година, вкупниот број на АТМ-терминали изнесува 876 (297 на крајот од 2006 г.), а бројот на ПОС-терминали 33435 (9546 на крајот од 2006г.) со нагорен тренд. Исто така, значително беше зголемен и бројот на филијали и експозитури на банките низ државата (од 280 на крајот од 2006 г. на 413 на крајот од 2011 г.), што овозможи уште подобра територијална покриеност на платните услуги. Сепак, учеството на вредноста на трансакциите со платежни картички во вкупната вредност на платните трансакции на небанкарските субјекти преку банките е сè уште на ниско ниво од околу 4% во 2011 година (1% во 2006г.), при што најголем дел (81%) од вредноста на трансакциите со картички се однесува на подигањето готовина од АТМ, а само мал дел (19%) на плаќањата преку ПОС-терминали и покрај високото учество од 44% во вкупниот број на трансакции со картички.

Небанкарските субјекти ги вршат најголемиот дел од плаќањата преку банките како кредитни трансфери од нивните трансакциски сметки, со употреба на пропишани платни налози (учество од 96% во вкупните платни трансакции во 2011 г.). Во 2009 година, при промените во концептот на исплата на платите (од нето во бруто), државата постави законска обврска за безготовинска исплата на платите и пензиите преку трансакциските сметки. Оваа и претходните мерки придонесоа за учество на вредноста на уплатите и исплатите во готовина на/од банкарските сметки во вкупната вредност на плаќањата на небанкарските субјекти од трансакциските сметки преку банките во 2011 година од 16%, што е намалување од 6 процентни поени во однос на 2006 година. Исто така, кај плаќањата од трансакциските сметки на небанкарските субјекти е забележан нагорен

тренд во користењето на електронското банкарство, т.е. плаќање преку интернет наместо со хартиени налози во банка, пред сè од страна на физичките лица. Така, учеството на вредноста на овие трансакции во вкупната вредност на платните трансакции преку трансакциските сметки во 2011 година достигна 33% (од 26% во 2006 година).

И покрај забележливиот нагорен тренд во користењето на безготовинските инструменти и падот на учеството на готовите пари во паричната маса M1 за 15 п.п. од 2006 година наваму, високото учество на готовите пари во паричната маса од околу 30% во 2011 година укажува на сè уште присутната голема употреба на готовината за извршување на плаќањата во земјата, заради што оваа стратегиска насока подразбира натамошна постојана работа.

5. Хармонизација на платните инструменти и воведување нови инструменти што ќе овозможат лесен и ефикасен премин од национална во паневропска платежна инфраструктура

ЕУ во соработка со Европскиот платен совет (ЕПС)⁹ работи на изградба на интегрирани паневропски платни инструменти за извршувањето на платните трансакции во СЕПА, со кои треба да се замени разнообразието на националните платни инструменти и на европските граѓани да им се овозможи плаќање меѓу кои било две сметки во евро-зоната на еднакво сигурен и ефикасен начин како што тоа се врши на национално ниво. За таа цел, т.е. за изградба на архитектурата на единствениот европски платен простор, во рамките на ЕПС се формирани работни групи со одделни подрачја на работа. Од оваа гледна точка, за развојот на платните инструменти во Република Македонија од стратегиско значење е следењето на конвенциите, стандардите и препораките на овие групи и нивно соодветно спроведување од банкарската индустрија во Република Македонија, што ќе доведе до изградба на платежна архитектура со која на македонските граѓани ќе им се овозможи сигурно и ефикасно плаќање во земјата и следствено, во евро-зоната.

Планираните активности во рамките на оваа стратегија се однесуваа на:

- Формирање работни групи од страна на Националниот совет за платни системи во соработка со регулаторните тела и банките, и тоа:
 1. Работна група за електронски кредитни трансфери;
 2. Работна група за електронски директни задолжувања;
 3. Работна група за платежни картички;

⁹ Европскиот платен совет (European Payments Council - EPC) е одлучувачко и координативно тело на европската банкарска индустрија во областа на платните трансакции. ЕПС развива платни шеми и рамки за остварување на Единствената европска платежна област (СЕПА).

4. Работна група за готовина;
 5. Работна група за правна поддршка;
 6. Работна група за поддршка на операции, инфраструктура, технологија и стандарди.
- Отпочнување и постојана работа на одделните работни групи, заради натамошен развој на платните инструменти и нивна хармонизација со паневропската платежна инфраструктура.

Носители на спроведувањето: работни групи во чиј состав задолжително има претставници од Министерството за финансии, НБРМ и деловните банки, а во некои од нив учествуваат и претставници од клириншката куќа „КИБС“ АД Скопје, „Касис“ АД Скопје и „Дајнерс клуб интернационал“, чијашто работа е во координација на НСП.

Краток опис на преземените активности:

- Во почетокот на четвртиот квартал од 2007 година беа формирани планираните 6 (шест) работни групи, чијашто работа е во постојана координација на НСПС;
- Работните групи активно отпочнаа со проучување на стандардите и правилата на СЕПА, при што доставија повеќе предлози од доменот на својата надлежност до НСП;
- Од Работната група за директни задолжувања, со активна вклученост на „КИБС“ АД Скопје, е изработен Предлог-проект за воведување на национална шема за директно задолжување, усогласен со правилата на СЕПА;
- Работната група за платежни картички ја иницира потребата од зголемување на правната заштита од злоупотреба и криминал со платежни картички и што потоа се спроведе во правната рамка. Имено, со измените на Кривичниот законик од 14.9.2009 година, воведено е ново кривично дело – изработка и употреба на лажна платежна картичка. Од оваа работна група се очекува мислење за Иницијативата на Касис за унапредување на работењето со платежните картички;
- Работната група за готовина, со поддршка од НБРМ ја иницираше работилницата преку програмата ТАИЕКС (ТАЕИХ) од Европската комисија, на тема „Размена на информации и помош за усогласување на регулативата за намалување на готовите пари во оптек“ (Exchange of Information and Assistance Regarding the Compliance of the Legislative for Reducing Cash in Circulation), во периодот од 21 до 23 септември 2010 година. Информациите и препораките од работилницата, претставуваат добра основа за натамошните активности во оваа област.

- Работната група за правна поддршка во најголем дел учествуваше во активностите опишани во рамки на стратегиската насока број 1. Исто така, оваа работна група придонесува со правни мислења за предлозите на останатите работни групи (Предлог-правилникот за директно задолжување и сл.);
- Работната група за поддршка на операции, инфраструктура, технологија и стандарди издвои релевантни документи за стандардите на СЕПА и им ги стави на располагање на останатите работни групи. По препорака на НСП, работната група изработи анализа за користењето на шифрите за плаќања при извршување платни трансакции во домашниот платен промет, како и мислење за Предлог-правилникот за директно задолжување.

Статус на остварувањето: Активностите планирани со оваа стратегиска насока се остварени, но со оглед на карактерот на обврските за премин од националната во паневропската платежна инфраструктура, таа останува натамошна стратегиска насока. Притоа, членовите на работните групи се стекнаа со значително познавање на стандардите и правилата на СЕПА, што претставува добра основа за нивната понатамошна работа.

6. Воведување електронски пари

При поставувањето на оваа стратегиска насока, во Република Македонија не постоеше регулатива за издавање и работа со електронски пари. За надминување на ваквите состојби и продлабочување на платните инструменти во земјата, со новиот Закон за платен промет се воведоа одредби во согласност со директивите на ЕУ за издавање електронски пари, при што НБРМ доби овластување за регулаторен и надзорен орган.

Планираните активности, по донесувањето на законот, беа насочени кон утврдување на подзаконските акти во делот на издавањето електронски пари.

Носител на спроведувањето: НБРМ, како законски поставен регулаторен и надзорен орган.

Краток опис на преземените активности:

Врз основа на овластувањата со новиот Закон за платен промет, Советот на Народната банка, во декември 2007 година, донесе Одлука за условите и начинот на работа на друштвото за издавање електронски пари („Службен весник на РМ“ бр. 159/07). Со оваа одлука се уреди обемот и начинот на примената на одредбите од Законот за банките на овие друштва. Имено, значителен дел од одредбите од Законот за банките (висина на сопствени средства, начин на основање, акционерска структура, давање согласност, видови органи на управување, начин на сметководствена евиденција, ревизија и внатрешна ревизија и др.) се применуваат и на друштвата коишто издаваат електронски

пари. Ова е во согласност со европската регулатива, според која банките и друштвата коишто издаваат електронски пари се сметаат за кредитни институции.

Статус на остварувањето: Активностите планирани со оваа стратегиска насока за поставување правна рамка за работа со електронски пари се остварени во декември 2007 година. Сепак, до усвојувањето на овој извештај, до НБРМ не е поднесено ниту едно барање за издавање дозвола за работа со електронски пари. Во Република Македонија егзистираат само неколку припејд-картички коишто немаат функција на електронски пари, бидејќи со нив не може да се врши широк спектар на плаќања. Имено, компаниите за снабдување со гориво и синџирите на маркети во земјата издаваат сопствени потрошувачки картички коишто важат само за продажните места во нивна сопственост.

7. Прифаќање на меѓународната методологија и стандарди

Оваа стратегиска насока има за цел да ја зголеми сигурноста и ефикасноста на системите за плаќање и порамнување на хартиите од вредност преку прифаќање на меѓународната методологија и стандарди.

Планираните активности се однесуваат на:

- Прифаќање на Базелските базични принципи за системски важните платни системи и четирите одговорности на централната банка од страна на НБРМ (по усвојувањето на новиот Закон за платен промет и поставувањето на надзорната улогата), како национални стандарди за системски важните платни системи и поставување соодветна методологија за проценка на нивната усогласеност;
- Прифаќање на меѓународните стандарди, препораки и методологијата за проценка на усогласеноста на системите за порамнување на хартии од вредност¹⁰, од страна на Комисијата за хартии од вредност; и
- Постојано следење и примена на наведените меѓународни методологии и стандарди.

Носители на спроведувањето:

НБРМ, од аспект на платните системи и Комисијата за хартии од вредност, во соработка со Министерството за финансии, од аспект на системите за порамнување хартии од вредност.

Краток опис на преземените активности:

¹⁰ „Recommendations for Securities Settlement Systems (RSSS)“ на Комитетот за платни системи и системи за порамнување на хартии од вредност (CPSS) и Техничкиот комитет на Меѓународната организација на комисиите за хартии од вредност (IOSCO), издадени во 2001 година од БИС.

- Советот на Народната банка, во декември 2007 година, донесе Одлука за критериуми и стандарди за работа на платните системи („Службен весник на РМ“ бр. 159/07), со којашто за национални стандарди се прифатени Базелските базични принципи;
- Стручни лица од НБРМ и КХВ одржаа состанок на кој се заклучи дека меѓународните стандарди за работа на системите за порамнување на хартии од вредност се следат, но формално-правно не се прифатени;
- Од 14.12.2011 година, на покана на НСП, е обезбедено формално членство на КХВ во работата на НСП.

Статус на остварувањето: Од страна на НБРМ, во декември 2007 година формално се прифатени меѓународните стандарди за системски важните платни системи и четирите одговорности на централната банка и тие се во примена. Со учеството на КХВ во работата на НСП, се планира засилување на соработката со оваа институција и формално прифаќање на меѓународните стандарди и методологии за проценка на системите за порамнување хартии од вредност како национални. Исто така, се планира НБРМ и КХВ во иднина постојано да ги следат меѓународните стандарди во доменот на платните системи и системите за порамнување хартии од вредност, меѓусебно да соработуваат и координирано да преземаат активности во својот домен на работа.

8. Транспарентност на цените на услугите за вршење плаќање

За ефикасно и конкурентно функционирање на пазарот на платни сервиси, неопходно е транспарентно и јавно објавување на цените (тарифите) за платните услуги од страна на носителите на платниот промет (банките). Од овие причини, една од новините со Законот за платен промет беше воведување законска обврска банките транспарентно да ги објавуваат тарифите на нивните интернет-страници и на видно достапни места за клиентите.

Активностите планирани со оваа стратегиска насока се однесуваат на:

- Спроведување на нововведената законска обврска за јавно и транспарентно објавување на тарифите од страна на банките, и
- Постојано следење на спроведувањето од страна на НБРМ.

Носители на спроведувањето: деловните банки и НБРМ.

Краток опис на преземените активности: деловните банки од почетокот на 2008 година редовно и транспарентно ги објавуваат тарифите за платните услуги, а НБРМ воспостави супервизорски надзор.

Статус на остварувањето: со транспарентното објавување на тарифите за платните услуги од страна на банките и воспоставениот супервизорски надзор од страна на НБРМ, оваа стратегиската насока е завршена.

9. Дефинирање поими и функции на платните системи и системите за порамнување хартии од вредност

Во моментот на поставувањето на оваа стратегиска насока, во правната рамка на Република Македонија не беа дефинирани основните поими и функции на платните системи и системите за порамнување на хартии од вредност, коишто се од фундаментално значење за правилен развој на системите. Со воведувањето на општоприфатените поими и функции за платните системи и системите за порамнување во националната регулатива, се овозможува нивно сигурно и ефикасно функционирање и надгледување.

Активностите планирани со оваа стратегиска насока се однесуваа на воведувањето на поимите и функциите на платните системи во новиот Закон за платен промет, со обврска за нивно натамошно постојано следење и спроведување.

Носители на спроведувањето: МФРМ во соработка со работните групи.

Краток опис на преземените активности:

Со новиот Закон за платен промет за првпат е дефиниран поимот платни системи и надгледувањето на платните системи согласно со меѓународно прифатените стандарди. Обврската за постојано следење на промените и нивно спроведување останува.

Статус на остварувањето: стратегиската насока е спроведена со донесувањето на Законот за платен промет во 2007 година. Исто така, оваа стратегиска насока подразбира понатамошна постојана работа и следење на евентуалните промени на меѓународните стандарди.

10. Дефинирање на Трезорот како посебен носител на платен промет

При поставувањето на оваа стратегиска насока, улогата на Трезорот при Министерството за финансии преку којшто „de facto“ се извршуваа платните трансакции во име и за сметка на Буџетот и буџетските корисници, не беше дефинирана во регулативата за платниот промет. За надминување на ваквите состојби и зголемување на сигурноста и ефикасноста на овие плаќања, потребно беше и „de jure“ вклучување на Трезорот во платниот систем на Република Македонија.

Активноста планирана со оваа стратегиска насока беше дефинирање на Трезорот во регулативата, како посебен носител и единствен учесник во платниот промет, во име и за сметка на Буџетот и буџетските корисници.

Носител на спроведувањето: МФРМ.

Краток опис на преземените активности:

Со новиот Закон за платен промет Трезорот се постави како посебен носител на платниот промет и до почетокот на 2008 година го усогласи своето работење со законските одредби.

Статус на остварувањето: Оваа стратегиска насока е целосно спроведена на почетокот на 2008 година, со што се постигна поголема сигурност и ефикасност во извршувањето на платните трансакции за Буџетот и буџетските корисници.

11. Стручно усовршување, меѓународна соработка, конференции, работилници, семинари

За натамошниот развој на националните платни системи, како и подготовка за идното приклучување кон СЕПА, од особено значење е подигнувањето на институционалните капацитети на сите вклучени страни преку зголемување на познавањата на вработените од областа на платните системи, користејќи различни форми на меѓународна соработка, конференции, работилници, семинари и слично.

Планираните активности беа насочени кон стручно усовршување на вработените од НБРМ, МФРМ, КИБС, банкарскиот сектор и другите вклучени страни во националниот платен систем. Притоа, стручно усовршување беше планирано и со пренесување на стекнатото теоретско и практично искуство од областа на платните системи преку организација на семинари, работилници, конференции и слично, со активен придонес на вработените кои биле вклучени во меѓународните програми на техничка соработка, студиски престои и други форми на обука.

Носители на спроведувањето: членовите на НСП во соработка со матичните институции.

Краток опис на преземените активности:

Во рамките на техничката соработка на НБРМ со Централната банка на Холандија се одржани три национални конференции поврзани со темите на работните групи за спроведување на Стратегијата (2008, 2009 и 2010 година), а конференцијата во 2011 година беше проширена со учество на претставници од централните банки на земјите од Југоисточна Европа. На овие конференции учествуваа голем број вработени од финансискиот сектор на Македонија, коишто се запознаа со меѓународните стандарди за работа на платните системи и системите за порамнување хартии од вредност, европската регулатива, како и со искуството на некои европски земји (Холандија, Португалија, Словенија, Бугарија, Хрватска и др.). Исто така, вработените во банкарскиот сектор се запознаа со иновациите во доменот на платните инструменти и правците на развој во СЕПА.

Статус на остварувањето: со преземените активности во рамките на оваа стратегиска насока, во изминатиот период значително се подигна нивото на знаење на регулаторите и учесниците во платниот промет за меѓународните стандарди, европското законодавство,

стандардите и шемите на СЕПА за платните инструменти, како и за практиките на европските земји од областа на платните системи и системите за порамнување. Сепак, оваа стратегиска насока подразбира постојана работа.

Заклучок

Повеќето активности преземени со оваа прва петгодишна стратегија се однесуваа на надминување на состојбите на неконзистентност помеѓу законите во националната регулатива и постепено хармонизирање со европското законодавство, со што се обезбеди соодветна правна рамка за развој на сигурни, ефикасни и стабилни платни системи. Притоа, од особено значење е воспоставувањето на надзорната улога на НБРМ и спроведувањето на меѓународните методологии и стандарди за системски важните платни системи, како и поставувањето на Трезорот како посебен носител на платниот промет за сигурно и ефикасно извршување на платните трансакции за Буџетот и буџетските корисници. Исто така, за првпат во националната регулатива се поставија основи за работа со електронски пари.

Воспоставувањето трансакциски сметки за извршување на платните трансакции за сите учесници (правни и физички лица) со задолжителна обврска на банките за идентификација на учесникот при отворањето сметка и за пријавување на сметките во ЕРТС овозможи висока автоматизација на процесот на комплетирање на платната инструкција (STP - straight through processing) и обезбеди сигурен, брз и ефикасен начин на извршување на платните трансакции. Ваквата платна инфраструктура го овозможи и преминот кон задолжителна безготовинска исплата на платите и пензиите преку трансакциските сметки, а се создадоа и услови за поголемо користење на електронското банкарство за извршување на плаќањата и следење на состојбите на сметките. Воедно, банките отпочнаа со транспарентно и јавно објавување на тарифите за платните услуги, со што се подигна ефикасноста и конкурентноста на пазарот.

Исто така, со промени во Кривичниот законик се обезбеди и превенција од одредени пазарни злоупотреби и криминални дејствија во работењето со платежни картички, а банките започнаа со постојани комерцијални кампањи за поширока употреба на безготовинските инструменти (платежни картички и електронско банкарство) и ги проширија платните услуги до што поголем број корисници (зголемен број на АТМ и ПОС-терминали, експозитури). Овие активности беа поддржани и од државата со кампања за користење безготовински инструменти преку јавниот радиодифузен сервис, како и масовно прифаќање на платежните картички од државната администрација.

Преземените мерки во изминатиот петгодишен период придонесоа за зголемување на безготовинските плаќања кај небанкарските субјекти, при што е очигледна зголемената употреба на платежните картички и проширувањето на платните услуги со поголем број АТМ и ПОС-терминали, но особено е изразен нагорниот тренд на употреба на

електронското банкарство, така што учеството на овие плаќања во вкупните плаќања преку трансакциските сметки станува се позначајно (33% во 2011 г.). Сепак, употребата на платежните картички главно за подигање готовина и високото учество на готовите пари во паричната маса М1 од околу 30% во 2011 година, и покрај намалувањето за 15 п.п. во однос на 2006 година, укажува на сè уште големата употреба на готовината во извршувањето на плаќањата, особено кај физичките лица.

Со формирањето работни групи за проучување и анализа на одделните стандарди и шеми на СЕПА за платните инструменти, но и посебни работни групи за правна поддршка и поддршка на операции, инфраструктура, технологија и стандарди при развојот на национални шеми усогласени со СЕПА, во коишто учествуваат претставници од сите вклучени страни (регулаторните тела, банките, КИБС, Касис), се создадоа услови за координирана работа и идни активности за развој на националните платни системи за постепено приклучување на земјата кон СЕПА. Воедно, е изработен предлог-проект за спроведување на национална шема за електронски директни задолжувања усогласена со СЕПА, поддржана од клириншката куќа „КАСИС“ АД Скопје.

Во прилог на остварувањето на стратегиските цели беа и организирани конференции и другите форми на техничка обука за вработените во регулаторните тела, банкарскиот сектор и другите учесници во системите за плаќање и порамнување. Од особено значење е постигнатиот напредок во осознавањето на меѓународните стандарди, европската регулатива и шемите и стандардите на СЕПА кај сите вклучени страни со учеството на конференциите што се организираат секоја година (почнувајќи од 2008 година) со поддршка од централната банка на Холандија. Со проширувањето на учеството на овие конференции со претставници од централните банки од Југоисточна Европа (од 2010 година) и презентери од некои европски земји, се обезбеди можност за осознавање на практиките кај другите земји и размена на искуствата.

Во изминатиот петгодишен период, од вкупно поставените единаесет стратегиски насоки целосно се остварени активностите за шест стратегиски насоки коишто имаа краткорочен карактер, а остварени се и планираните активности за останатите пет стратегиски насоки, но нивниот долгорочен карактер налага постојана работа.

Општо земено, со остварувањето на Стратегијата за развој на платниот систем на Република Македонија до 2011 година, значително се зголеми сигурноста и ефикасноста на платните трансакции во земјата, се подобри територијалната покриеност со платни услуги, се изврши проширување на платните услуги до корисниците, се зголемија безготовинските плаќања, а воедно се прошири сознанието за регулативата на ЕУ и шемите и стандардите на СЕПА кај сите страни вклучени во националните платни системи. Според тоа, сегашната поставеност на националните платни системи претставува добра основа за нивен иден развој во однос на натамошното проширување на платните услуги и зголемувањето на безготовинските плаќања со спроведување на

најновите технолошки достигнувања, меѓународните, особено европските, стандарди и практики, како и постепено приклучување на земјата кон СЕПА.